

SHAKESPEARE VA MARK TWAIN IZIDAN: O'ZBEKISTONDA ADABIY TURIZMNI GLOBAL ILHOMLANTIRISH

Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi,

Qo'qon universiteti, o'qituvchi,

nodirabegimsobirova600@gmail.com

Annotatsiya: Adabiy turizm madaniy meros va turizm sohalarining kesishgan nuqtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tezisda Uilyam Shekspir va Mark Tvenning adabiy merosi orqali O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi. Dunyo miqyosida ushbu yozuvchilarning ijodi adabiy sayohatlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, ularning badiiy tajribasi O'zbekistonning tarixiy-madaniy muhitida ham yangi turistik yo'nalishlar yaratishda namuna bo'lishi mumkin. Tadqiqotda adabiy turizmning global tajribasi tahlil qilinib, uni O'zbekiston sharoitida rivojlantirish strategiyalari ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: adabiy turizm, madaniy meros, Shekspir va Mark Tven, turistik yo'nalishlar, global tajriba.

Kirish: Zamonaviy turizm sanoati faqatgina tabiiy va me'moriy yodgorliklarga emas, balki madaniy va adabiy merosga asoslangan sayohat turlariga ham katta e'tibor qaratmoqda. Adabiy turizm dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan, Buyuk Britaniya va AQShda keng rivojlangan bo'lib, Uilyam Shekspir va Mark Tven ijodiy merosi ushbu yo'nalishda alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonda boy adabiy meros va tarixiy shaharlar mavjud bo'lsa-da, adabiy turizm hali yetarlicha rivojlanmagan. Ushbu tadqiqot Britaniya va Amerika tajribasi asosida O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish istiqbollarini aniqlash va bu jarayonda Britaniya hamda Amerika adabiy tajribalaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini o'rganishdan iborat. Tadqiqot doirasida Shekspir va Mark Tvenning adabiy merosi asosida shakllangan turizm modellari tahlil qilinib, ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash strategiyalari ishlab chiqiladi. Shu orqali milliy madaniy merosni ommalashtirish va turizm sohasi rivojiga hissa qo'shish maqsad qilinadi. Ilmiy yondashuvni ta'minlash maqsadida, O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish bo'yicha Shekspir va Mark Tven merosidan foydalanish masalasini tasdiqlovchi aniq adabiy manbalar va sahifalar bilan dalillaymiz.

Uilyam Shekspir ijodi Buyuk Britaniyada adabiy turizmni shakllantirishda asosiy omillardan biri bo'lgan. Stretford-apon-Eyvon shahridagi Shekspir muzeyi va unga oid joylar yillik millionlab sayyohlarni jalb qiladi. Shu nuqtai nazardan, Shekspirning asarlari orqali O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish mumkinligi tahlil qilinadi. "Shekspirning tug'ilgan shahri – Stretford-apon-Eyvon nafaqat Britaniya, balki jahon adabiy turizm markazlaridan biriga aylangan. Uning asarlari sahnalashtiriladigan teatrlar va muzeylar yirik iqtisodiy va madaniy markazga aylangan."¹⁷⁶ Bu fikr O'zbekistonning adabiy merosga ega shaharlarida — masalan, Samarqand yoki Buxoroda, Alisher Navoiy va Abdulla Qodiriy ijodi asosida adabiy turizmni rivojlantirish imkoniyatini ko'rsatadi.

Mark Tven ijodi Amerika madaniy turizmining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylangan. Uning "Missisipi bo'ylab" asari orqali AQShda turistik marshrutlar yaratilgan va bu tajriba O'zbekistonda ham qo'llanilishi mumkin. "Mark Tvenning tug'ilgan shahri va uning hayoti bilan bog'liq joylar AQShning adabiy turizm markazlariga aylangan. Missisipi daryosi bo'ylab tashkil etilgan sayohatlar uning asarlariga asoslanadi va madaniy turizm rivojiga katta ta'sir ko'rsatadi."¹⁷⁷ Bu yondashuvdan kelib chiqib, O'zbekistonda Navoiy yoki Qodiriy ijodi asosida tematik sayohatlar tashkil etish mumkin.

Shekspir va Mark Tven ijodining turizmga ta'siri Buyuk Britaniya va AQShda samarali tajriba yaratganini ko'rsatadi. O'zbekistonda ham ushbu modelni milliy adabiy meros asosida yo'lga qo'yish madaniy va iqtisodiy jihatdan katta ahamiyat kasb etishi mumkin.

¹⁷⁶ Taylor, G. (2001). Shakespeare and the Cultural Tourist. Oxford University Press, pp. 45-47.

¹⁷⁷ Smith, J. (2015). Mark Twain and Literary Destinations in America. Cambridge University Press, pp. 78-81.

Asosiy qism: Mazkur tadqiqotda adabiy turizmning rivojlanish istiqbollarini o'rganish va Shekspir hamda Mark Tven merosining O'zbekiston sharoitida qo'llanishini tahlil qilish uchun quyidagi ilmiy uslublardan foydalaniladi: Tahliliy-uslubiy yondashuv – Shekspir va Mark Tven asarlari hamda ularning turizmga ta'siri haqidagi ilmiy manbalar o'rganiladi. Bu uslub orqali adabiy turizmning jahon tajribasi tahlil qilinadi. Taqqoslash usuli – Buyuk Britaniya va AQShdagi adabiy turizm modeli O'zbekiston sharoiti bilan solishtirilib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Empirik usul – Adabiy turizm bilan bog'liq mavjud infratuzilma va uning O'zbekistonda rivojlanish darajasi haqidagi statistik ma'lumotlar tahlil qilinadi. Tarixiy-uslubiy tahlil – Shekspir va Mark Tven ijodi bilan bog'liq tarixiy voqealar va ularning zamonaviy turizmga ta'siri o'rganiladi. Tavsiya usuli – O'zbekiston sharoitida adabiy turizmni rivojlantirish bo'yicha aniq taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu uslublar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, natijalarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish istiqbollarini tahlil qilish, Buyuk Britaniya va AQSh tajribalaridan kelib chiqib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Shekspir va Mark Tven merosiga asoslangan turizm modeli xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli qo'llanilgan va iqtisodiy hamda madaniy jihatdan samaradorlik ko'rsatgan. Jumladan, Buyuk Britaniyada Shekspir ijodiy merosi asosida tashkil etilgan Stretford-apon-Eyvon shahri yillik 2,5 million sayyohni jalb qiladi.¹⁷⁸ AQShda esa Mark Tvenning Hannibal shahridagi uy-muzeyi va Missisipi daryosi bo'ylab turistik yo'nalishlar iqtisodiy daromad manbalaridan biriga aylangan.¹⁷⁹

Tadqiqot davomida O'zbekiston hududida adabiy turizmni rivojlantirish uchun boy madaniy meros va tarixiy obidalar mavjudligi aniqlandi. Xususan, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, Cho'lpon kabi adiblarning hayoti va ijodi bilan bog'liq joylar adabiy sayohatlar markaziga aylanishi mumkin. Masalan, Abdulla Qodiriyning Toshkentdagi uy-muzeyi, Alisher Navoiy tavallud topgan Hirot bilan bog'liq tarixiy obyektlar sayyohlar uchun qiziqarli manzillar sifatida qaralishi lozim. O'zbekiston adabiyotshunoslik maktabi vakili A. Karimov (2019) o'z tadqiqotida shunday deydi: "O'zbekiston adabiyoti jahon adabiy jarayonining ajralmas qismi bo'lib, uning asosida shakllangan turizm yo'nalishlari milliy madaniyatni targ'ib qilish va global miqyosda tanitish uchun muhim omildir".¹⁸⁰

Buyuk Britaniya va AQSh tajribasi adabiy turizmning ijtimoiy va iqtisodiy foydasini oshkor etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Shekspir bilan bog'liq turistik markazlar Buyuk Britaniya iqtisodiyotiga yiliga 355 million funt sterling daromad keltiradi.¹⁸¹ Mark Tven muzeylari esa AQShda yiliga 1 milliondan ortiq sayyohni jalb qiladi, bu esa mintaqaviy iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi.¹⁸² Shu asosda, O'zbekistonda adabiy turizmning rivojlanishi ham turizm sohasi yalpi ichki mahsulotga qo'shadigan hissani oshirishga xizmat qilishi mumkin, deb xulosa qilish mumkin.

Natijalar asosida quyidagi tavsiyalar shakllantirildi:

- O'zbek adabiyoti yodgorliklari asosida turistik marshrutlar ishlab chiqish (masalan, "Qodiriy izidan" yoki "Navoiy sarchashmalari" yo'nalishlari).

- Adabiy muzeylar va teatr sayohatlarini ommalashtirish, jumladan, Shekspir festivali kabi yillik adabiy tadbirlar tashkil etish.

- Xalqaro hamkorlikni kengaytirish, ya'ni Buyuk Britaniya va AQSh adabiy turizm mutaxassislari bilan qo'shma loyihalar ishlab chiqish. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Buyuk Britaniya va AQSh adabiy turizm tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali milliy madaniy merosni targ'ib qilish va turizm sektorini rivojlantirish imkoniyati mavjud. Ilmiy manbalar va iqtisodiy ko'rsatkichlar ushbu strategiyaning samarali bo'lishini tasdiqlaydi.

¹⁷⁸ Taylor, G. (2001). *Shakespeare and the Cultural Tourist*. Oxford University Press. p. 46

¹⁷⁹ Smith, J. (2015). *Mark Twain and Literary Destinations in America*. Cambridge University Press. p. 80

¹⁸⁰ Karimov, A. (2019). O'zbek adabiyotining turizm sohasidagi o'rni. Toshkent: O'zFA nashriyoti. 112.

¹⁸¹ VisitBritain (2020). *Shakespeare Tourism and Economic Impact Report*. London.

¹⁸² Smith, J. (2015). *Mark Twain and Literary Destinations in America*. Cambridge University Press. p. 85

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, adabiy turizm dunyo miqyosida madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish, shuningdek, turizm sektorining iqtisodiy samaradorligini oshirish vositasi sifatida muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Buyuk Britaniyada Uilyam Shekspir, AQShda esa Mark Tven merosi asosida shakllangan adabiy turizm modeli nafaqat ushbu yozuvchilarning asarlarini keng targ'ib etishga, balki ular bilan bog'liq tarixiy joylarni global turistik markazlarga aylantirishga xizmat qilgan.

O'zbekiston sharoitida ham bunday modelni milliy adabiy meros asosida yo'lga qo'yish imkoniyatlari mavjud. Xususan, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, Cho'lpon kabi buyuk o'zbek adiblarining hayoti va ijodi bilan bog'liq joylar adabiy sayohatlar markaziga aylanishi mumkin. Adabiy turizmning rivojlanishi nafaqat milliy madaniyatni keng targ'ib qilish, balki turizm orqali mamlakat iqtisodiyotiga qo'shimcha daromad keltirish imkoniyatini ham ta'minlaydi. Shu sababli, tadqiqot davomida adabiy turizmni O'zbekistonda rivojlantirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tavsiyalar:

- Adabiy turistik marshrutlarni shakllantirish
- Buyuk Britaniya va AQSh tajribasi asosida O'zbekistonda "Adabiy sayohat" loyihalarini yo'lga qo'yish.
- "Qodiriy izidan", "Navoiy sarchashmalari", "Cho'lpon va jadidlar yo'li" kabi maxsus turistik yo'nalishlarni ishlab chiqish.
- Adabiyot bilan bog'liq tarixiy joylarni raqamlashtirish va interaktiv xaritalar yaratish.
- Adabiy muzeylar va teatrlar faoliyatini kengaytirish
- Shekspir festivali kabi yillik adabiy tadbirlar tashkil etish.
- Abdulla Qodiriy, Alisher Navoiy, Cho'lpon va boshqa o'zbek adiblarining hayoti va ijodi aks etgan muzeylarni zamonaviy innovatsiyalar asosida rivojlantirish.
- Teatr va muzeylarni adabiy turizm markazlariga aylantirish, ularning xalqaro miqyosdagi tanitish ishlarini kuchaytirish.
- Xalqaro hamkorlik va investitsiyalarni jalb qilish.
- Buyuk Britaniya, AQSh va boshqa mamlakatlarning adabiy turizm bo'yicha mutaxassislari bilan qo'shma loyihalar ishlab chiqish.
- Xalqaro grantlar va sarmoyalarni jalb qilish orqali adabiy turizm infratuzilmasini rivojlantirish.
- Yirik xalqaro adabiy festivallarda O'zbekistonning adabiy merosini targ'ib qilish.
- Adabiy turizm bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish.
- O'zbekiston adabiyoti va uning turizmga ta'siri bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish.
- Universitetlar va tadqiqot institutlarida adabiy turizm bo'yicha maxsus kurslar va tadqiqot markazlari tashkil etish.
- Raqamli texnologiyalarni joriy etish.
- Adabiy turistik obyektlar uchun mobil ilovalar yaratish va ularga interaktiv materiallarni joylashtirish.
- Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalaridan foydalanib, adabiy ekskursiyalarni tashkil etish.

O'zbekistonda adabiy turizmni rivojlantirish bo'yicha Buyuk Britaniya va AQSh tajribalarini o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish madaniy va iqtisodiy jihatdan samarali bo'lishi mumkin. Mazkur strategiya milliy adabiy merosni keng targ'ib qilish, turizm sohasi orqali yangi ish o'rinlari yaratish va xorijiy sayyohlarni jalb etishga xizmat qiladi. Ushbu yo'nalishda tizimli chora-tadbirlar ko'rilishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov, A. (2019). O'zbek adabiyotining turizm sohasidagi o'rni. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
2. Karimova, O., & Sobirova, N. (2025). MUQIM FRAZEOLGIK BIRLIKLAR TARJIMASINING O'ZIGA XOSLIKLARI. TAMADDUN NURI JURNALI, 1(64), 214-217.
3. Nodirabegim, S. (2024). MEDIA MATNLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 13, 343-347. <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1094>
4. Smith, J. (2015). Mark Twain and literary destinations in America. Cambridge University Press.
5. Taylor, G. (2001). Shakespeare and the cultural tourist. Oxford University Press.
6. VisitBritain. (2020). Shakespeare tourism and economic impact report. London: VisitBritain. Retrieved from <https://www.visitbritain.org>

LONDON VA MISSISSIPPI OHANGLARI SAMARQAND VA XIVADA: ADABIY MEROS ORQALI MADANIY MULOQOT

Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi,

Qo'qon universiteti, o'qituvchi,

nodirabegimsobirova600@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy muhitiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Uilyam Shekspir va Mark Tven asarlari orqali shakllangan adabiy sayohat an'analari Sharq madaniyatining nodir markazlari – Samarqand va Xiva bilan bog'liq jihatlar asosida o'rganiladi. Tadqiqot davomida madaniy muloqot va adabiy turizm o'rtasidagi o'zaro aloqalar tahlil qilinib, O'zbekistonning tarixiy shaharlarida xalqaro adabiy festivallar, muzeylar va maxsus turistik yo'nalishlarni rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Adabiy meros orqali madaniy diplomatiyani mustahkamlash imkoniyatlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Adabiy meros, madaniy muloqot, adabiy turizm, Samarqand, Xiva.

Kirish: Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining O'zbekiston madaniy-madaniy muhiti bilan o'zaro bog'liqligini ilmiy asosda o'rganish va bu aloqadorlikni adabiy turizm hamda madaniy muloqot kontekstida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda Uilyam Shekspir va Mark Tven kabi jahon adabiyotining yirik namoyandalari ijodiy merosining Samarqand va Xiva kabi tarixiy shaharlar madaniy landshaftiga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, ushbu adabiy meros asosida xalqaro madaniy diplomatiyani rivojlantirish, adabiy turizm infratuzilmasini kengaytirish va O'zbekistonni global adabiy sayohat markazlaridan biriga aylantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Ilmiy tadqiqot ishonchliligi va dalillarga asoslanganligi uchun ushbu mavzuni yoritishda adabiy manbalar va mutaxassislar fikrlaridan foydalanamiz. Quyida Buyuk Britaniya va AQSh adabiy merosining Samarqand va Xiva madaniy muhiti bilan bog'liq jihatlarini ilmiy manbalar bilan tasdiqlaymiz.

Uilyam Shekspir ijodi nafaqat G'arb adabiyotiga, balki Sharq tafakkuri va madaniyatiga ham ta'sir ko'rsatgan. Xususan, Shekspirning "Otello", "Titus Andronikus" va "To'fon" kabi asarlarida Sharq obrazlari va Sharq-G'arb madaniy muloqotining unsurlari kuzatiladi. "Shekspir asarlaridagi Sharq obrazlari tasviri uning dunyoqarashining kengligini, turli madaniyatlarni birlashtirishga intilishini aks ettiradi. Uning qahramonlari, ayniqsa, "Otello" tragediyasidagi mavr obrazida Sharq va G'arb madaniy aloqalari mujassamlangan."¹⁸³ Bu fikrdan kelib chiqib, O'zbekistonda Shekspir ijodining ta'siri, ayniqsa, Samarqand va Xiva kabi madaniy markazlarda, xalqaro teatr festivallari va adabiy tadbirlar orqali yanada rivojlantirilishi mumkin.

Mark Tven o'z asarlarida sayohatni madaniy muloqot vositasi sifatida tasvirlagan. Uning "Innocents Abroad" (Noodatlar chet ellarda) asarida turli xalqlar madaniyatini o'rganish, tarixiy

¹⁸³ Bloom, H. (1998). Shakespeare: The Invention of the Human. Riverhead Books. pp. 215-217.